

Rajantakainen Venäjä

Julitta Suomela: Rajantakainen Venäjä. Venäläisten emigranttien aatteelliset ja poliittiset mielipiteet Euroopan venäläisissä sanomalehdissä 1918–1940. Bibliotheca Historica 67. Helsinki 2001. 266 s.

■ Bolševikkien kaapattua Venäjällä marraskuun alussa 1917 vallan alkoi prosessi, jonka yksi seuraus käsillä oleva Julitta Suomelan väitöskirjakin on. Vallankaappausta seuraavien vuosien aikana, jolloin bolševikit onnistuivat sisällissodassa lujittamaan asemansa ja nujertamaan muut poliittiset puolueet, Neuvosto-Venäjältä suuntautui muun muassa läntiseen Eurooppaan laaja pakolaisvirta.

Emigraation keskuksiin voidaan lukea esimerkiksi Suomi (aluksi), Baltian maat – etenkin Latvia, jossa oli runsas vanhakin venäläisväestö – Saksa, Tšekkoslovakia ja hieman myöhemmin myös Ranska. Sitä mukaa kuin emigraatio juurtui läntisen Euroopan maihin, syntyi myös emigraation ”oheisilmiöitä”, kuten juuri venäläinen emigranttilehdistö.

Koska emigrantit veivät mukanaan myös poliittiset ajattelutapansa ja puolueensa – sellaisiahan Venäjälle oli ehtinyt syntyä leegio ennen bolševikkien vallankaappausta – tämä heijastui myös lehtien kirjoon. Siinä olivat edustettuina niin kadetit eli perustuslail-

liset demokraatit kuin menševikit ja sosialistivallankumoukselliset, pienemmistä sirpaleista puhumattakaan.

Emigrantit olivat maailmansotien välisenä aikana kiusallinen väkänen neuvostovaltion lihassa, mutta eipä sen pistämä parantunut toisenkaan maailmansodan jälkeen. Emigrantteja ei Neuvostoliitossa tutkittu objektiivisuuteen pyrkien, vaan heistä annettiin jatkuvasti tarkoitushakuinen ja stereotyyppinen kuva. He muodostivat epämääräisen ”valkoisen”, ei-bolševistisen massan.

Julitta Suomela on valinnut tutkimuksensa kohteeksi emigranttilehtien aatteellisen suhtautumisen Neuvosto-Venäjään ja Neuvostoliittoon, sekä sen, millaisena lehdet näkivät emigranttien aseman Euroopassa. Hänen kolme keskeisintä tutkimuskysymystään ovat seuraavat: miten emigrantit suhtautuivat neuvostovaltioon ja bolševikkeihin, millaisia ideoita ja aatteita emigranttien keskuudessa syntyi ja vaikutti (”parannusehdotukset”) ja millaisena he näkivät oman emigraationsa?

Tutkittaviksi lehdiksi hän on valinnut Euroopan johtavissa emigraatiokeskuksissa Helsingissä (aluksi), Berliinissä, Prahassa ja Pariisissa ilmestyneet eri poliittisten suuntien äänenkannattajat, joista tärkeimmät ovat: *Rul* (Berliini), *Volja Rossii* (Praha) ja *Poslednija novosti* (Pariisi).

Tutkimustehtävä on erityisen kiintoisa, ei vähiten siksi, että aihetta ei juuri ole tutkittu, ei ainakaan niin syvällisesti kuin Suomela nyt tekee. Niin näkökulman kuin materiaalinakin rajaus on perusteltu. Perus-

lehtien rinnalla tekijä käsittelee useita muitakin emigranttilehtiä, mutta niiden kaikkien ottaminen systemaattisesti tutkittavaksi olisi ollut kohtuuton urakka, ja tuskinpa lopputulos tästä olisi muuttunut.

Lehtien kirjoittelua tekijä vertaa siihen, mitä tutkimusajankohtana yleisesti tapahtui ja mitä Neuvosto-Venäjältä ja Neuvostoliitosta tiedettiin, sekä siihen, mikä oli reaalityodellisuus nykytiedon valossa. Mielestäni oikein kirjoittaja tähdentää sitä, ettei jälkimmäinen perspektiivi saa painottua liiaksi alkuperäisessä kysymyksenasettelussa, koska silloin helposti langettaisiin jälkivii-sasteluun. Tämän vaaran Suomela kuitenkin yleensä välttää.

Tutkiessaan varsinaista teemaansa, lehtien kirjoittelua, tekijä käyttää etupäässä laadullista sisällönanalyysia – ja tervettä järkeä – ja pitää mielessään sen, että oleellista ei tietenkään ollut se, kuvasivatko lehdet neuvostomaan tapahtumia ”oikein”, vaan se, minkä kuvan ne asioista antoivat ja halusivat siis lukijoittensakin omaksuvan. Väitöskirjan sivuilla 16–18 olevat teoreettiset pohdiskelut ja esimerkiksi Appadurain maisemaulottuvuuksien esittely jäävät ehkä enemmänkin irrallisiksi etiketeiksi kuin kautta tutkimuksen sovelletuiksi metodeiksi.

Emigranttilehdillä oli selvä missio, ja niiden sanoman voi ajatella suuntautuneen kolmelle taholle: omille emigranttilukijoille, Neuvostovaltion johdolle sekä Saksan, Tšekkoslovakian, Ranskan ynnä lehtien muiden ”kotimaiden” poliittiselle eliitille. Ensisijainen kohde oli tietenkin oma lukijakun-

ta, kun taas esimerkiksi rajantakaisia neuvostovaltion asukkaita oli turha edes ajatella lukijoina, sillä heidän käsiinsä emigranttilehdet eivät päässeet.

Kiinnostava on pohtia Kremlä ja siellä olevaa Suurta Lukijaa lehtien yhtenä kohderyhmänä. Tämän päättelemisessä Suomela on turhankin varovainen, sillä kyllä kai neuvostojohto omia kanaviaan myöten hankki ja seurasi emigranttien mielialojen ilmapuntarina toimivaa lehdistöä. Sen sijaan varsinaisesta dialogista neuvostolehtien ja emigranttilehtien kesken on vähän näyttöä. Jälkimmäiset kyllä kommentoivat edellisiä, mutta päinvastainen noteeraus oli niukkaa.

Eriyisen kiinnostava kysymys on se, pyrkivätkö emigranttilehdet, ja jos pyrkivät, niin millä menestyksellä, informoimaan ja jopa vaikuttamaan asemamaitensa poliittisiin päättäjiin. Tätähän voisi pitää yhtenä niiden päätehtävänä, ja kysymykseen antaa painoa sekin, että emigrantit tiuhaan voihtivat sitä, että heitä ei kuunneltu, heidät jätettiin yksin.

Joissakin kohdin tekijä pystyy osoittamaan, että emigrantteilla ja heidän lehdillään oli vuorovaikutusta paikallisten päättäjien kanssa. Esimerkiksi Saksassa sosiaalidemokraatit ja heidän Vorwärtsinsä ainakin johonkin määrään kuuntelivat emigranttien näkemyksiä.

Näin sivusta sanottuna on selvää, että olisi kohtuutonta edellyttää, että läntisen Euroopan valtioiden poliittinen johdanto olisi systemaattisesti seurannut pieneköiden venäjänkielis-

ten emigranttilehtien kirjoittelua. Todellinen vaikutuskana va olisi auennut vasta silloin, jos emigrantit olisivat saaneet sanottavansa kunkin maan omalla kielellä niiden johtaviin lehtiin tai henkilökohtaisten kontaktiensa kautta vaikuttaneet suoraan poliittikkoihin.

Kuten tekijä aivan oikein niin kirjassa kuin väitöstilaisuudessaakin totesi, tällaisen analysointi on oman tutkimuksensa aihe.

Tutkimuksen rakenne on tasapainoinen, enkä moiti sitäkään, että vasta sivulta 88 alkaa lehtien kirjoittelun analysointi. Suomela näet näkee runsaasti vaivaa ja käyttää sivuja esitellessään emigraation alkamista ja laajenemista sekä emigranttiyhteisöjen ja -lehtien syntyä ja luonnetta. Lopputulos on vivahteikas kokonaiskuva, johon tekijän ponnisteluista huolimatta jo yksin lähteiden niukkuuden takia jää aukkoja. Niitä ei kuitenkaan ole syytä nähdä vakavina puutteina.

Disposition runkona ovat tekijän perustellusti valitsemat kymmenen tarkastelukohdetta neuvostovaltion historiasta, ja ne ulottuvat Wrangelin armeijan tappiosta Suomen talvisotaan. Jaottelu toimii ja pitää työn ryhdissä.

Tutkimuksen lähdepohja on vankka, ja sen hyödyntämisessä tekijä käyttää kriittistä otetta ja laajaa kielitaitoaan. Päälehtien lisäksi hän tukeutuu koko joukkoon muutakin lehdistöä, antoisaa – joskin niukkaa – etupäässä venäläiseen arkistoaineistoon sekä monipuoliseen kirjallisuuteen, jota hän vaivojaan säästämättä on haravoinut.

Teemaan suoranaisesti liit-

tyvää tutkimuskirjallisuutta on vähänlaisesti, mutta kiinnostavia löytöjä ovat esimerkiksi baltiansaksalaisen Hans von Rimschan jo 1920-luvulla kirjoittamat uraauurtavat tutkimukset. Suomelan komeassa lähde- ja kirjallisuusluettelossa on harmillisen paljon huolimattomuusvirheitä.

Kautta työnsä Suomela osoittaa valpasta lähdekritiikkiä, ja lukijaa ilahduttavasti hän keskustelee aikaisemman kirjallisuuden kanssa oikoen suoranaisia virheitä ja yksipuolisuuksia ja antaen monissa kohdin – ja perustellusti – pohdittavaksi uusia tietoja ja näkökulmia. Rajattu tutkimusongelma pysyy alusta loppuun tekijän mielessä, eivätkä välillä monisäikeisetkään langat karkaa hänen käsistään. Ei liioin houkutteleva jälkiviisuus eikä muunlainenkaan taivastelu saa kirjoittajaa advokaatiksi.

Teoksessa tulevat hyvin esille niin emigranttilehtimiesten kuin heidän lehtiensäkin poliittiset riidat ja keskenään kiistelevät linjaukset, kiinnostavat pohdinnat esimerkiksi bolševismin mahdollisesta kestoajasta ja emigranttien paluun mahdollisuuksista sekä arviot Leninistä, Trotskista ja Stalinista. Esimerkiksi Staliniin suhtauduttiin hyvin myönteisesti, kunnes emigranteille paljastui 1930-luvun terrori.

Eripuraiset emigrantit eivät päässeet yksimielisyyteen toimintatavoista ja suhtautumisesta uuteen neuvostovaltioon. He olivat venäläisiä patriootteja, joille rajan takana punertava uusi valtioluomus ei ollut pelkästään vihan kohde, vaan myös kaipauksen esine.

Emigranttien puolueiden ja puoluelehtien moninaisuus on nykytutkijan onni, mutta – jälkiviisaasti ja vähemmän demokraattisesti sanottuna – sen surkeus oli siinä, että mielipiteet hajaantuivat moneen suuntaan. Siksi emigranttien kaavailemat operaatiot – niin poliittiset kuin järeämmätkin – kuihtuivat toimintatapoja koskeviin erimielisyyksiin.

Vielä on syytä tähdentää käsillä olevan tutkimuksen yhtä kiinnostavaa alleviivausta: aikaisemmin – ainakin historiaan syvällisemmin perehtymättömien keskuudessa – emigrantit helposti leimattiin pelkiksi monarkisteiksi, oikeistolaisiksi, mutta itse asiassa he edustivat koko Venäjän poliittista elämää oikealta aina syvälle vasemmalle. Juuri vasemmiston vankka asema muun muassa emigranttilehtien sivuilla luo kiinnostavan tutkimuksellisen jännitteen.

Tärkeä johtopäätösluku olisi saanut olla laajempi ja syvällisempi. Muuten tasokkaassa väitöskirjassa häiritsevät jotkut tekniset puutteet sekä huolimattomuudet. Sen sijaan monien teosten helmasynti, venäjänkielisten sitaattien huonot suomennokset, on vältetty, ja muutenkin teksti on korrektia asiaproosaa.

Julitta Suomelan painokkaan ja urauurtavan väitöskirjan keskeiset osat olisi syytä julkaista kansainvälisillä areenoilla.

Seppo Zetterberg